

تحلیلی جامعه شناختی بر
مبانی فرهنگی خرافات در دوره صفویه

مؤلفین:

دکتر ناصر جدیدی

(عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد)

مهدی ستوده فر

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار.....
۱۵	فصل اول:
۱۷	مقدمه.....
۱۹	اهمیت و ضرورت.....
۲۲	تعاریف نظری.....
۲۵	فصل دوم: مبانی، مفاهیم و پیشینه پژوهش.....
۲۷	مقدمه.....
۲۸	معنای لغوی و تعیین خرافات.....
۳۱	الگوی سه ارائه برای تعریف خرافه.....
۳۲	تاریخچه خرافات.....
۳۷	انواع خرافات.....
۳۷	الف) کهنات، طالع بینی و تفأل.....
۳۹	ب) ارتباط با ارواح و اجنه.....
۴۰	ج) توسل به جادو، طلسم و تعویذ.....
۴۲	د) اعتقاد به بخت، شانس، قسمت و تقدیر.....
۴۵	ویژگی‌های خرافات.....
۴۵	الف) دائمی بودن.....
۴۶	ب) آرامش روانی و رضایت خاطر.....
۴۶	ج) بی ریشه بودن.....
۴۷	د) تعلق داشتن خرافات به فرهنگ‌های جوامع مختلف.....
۴۷	رویکردهای مختلف به خرافات.....
۴۸	الف) رویکرد روان شناختی.....
۵۰	ب) رویکرد دینی.....
۵۱	دین اسلام و خرافات.....
۵۴	عقل گرایی در اسلام.....
۵۵	عقل گرایی در اهل سنت.....
۵۶	عقل گرایی در تشیع.....
۵۹	ج) رویکرد فلسفی.....
۵۹	د) رویکرد اجتماعی.....

۶۲	نقش فرهنگ در گسترش خرافات.....
۶۳	تعاریف و عناصر فرهنگ.....
۶۵	الف) دین.....
۶۵	ب) ارزش‌ها.....
۶۶	ج) هنجارها.....
۶۷	د) زبان.....
۶۹	کارکردهای فرهنگ.....
۷۰	عوامل فرهنگی مؤثر بر شیوع خرافات.....
۷۰	الف) تقدیرگرایی.....
۷۱	ب) جهل و نادانی.....
۷۳	ج) روحیه صوفیایی.....
۷۴	د) ترس از ایستادن.....
۷۵	هـ) حکومت و ساختار سیاسی.....
۷۶	و) تقلید و تلقین و توارث.....
۷۷	راه‌های مقابله با خرافات.....
۸۱	حکومت صفویه.....
۸۲	اوضاع فرهنگی.....
۸۳	اوضاع اقتصادی.....
۸۴	اوضاع سیاسی.....
۸۵	سقوط صفویه.....
۸۸	پیشینه پژوهش.....
۸۸	تحقیقات داخلی.....
۹۱	تحقیقات خارجی.....
۹۵	نتیجه.....
۱۰۱	فصل سوم: مبانی فرهنگی خرافات در دوره صفویه.....
۱۰۳	۱- اعتقادات و باورهای دینی.....
۱۰۳	مقدمه.....
۱۰۴	اعتقاد به معصوم بودن شاه.....
۱۰۶	اطاعت محض در برابر دستورات شاه.....
۱۰۸	اعتقاد به قداست و نیروی شفا بخشی شاه.....

۱۱۰.....	اعتقاد به نجس بودن بیگانگان و غیر مسلمانان
۱۱۱.....	تعصب مذهبی و ضدیت با اهل سنت
۱۱۶.....	اعتقاد به ظهور امام زمان (عج) و نیابت پادشاه از جانب ایشان
۱۱۷.....	اتصال حکومت صفوی به حکومت امام زمان (عج)
۱۲۰.....	اخباری گری
۱۲۶.....	خواب و رؤیا و کارکردهای آن
۱۳۲.....	مقدس بودن مکان‌های مذهبی
۱۳۲.....	ادبیا
۱۳۵.....	سهد
۱۳۶.....	اصفهان
۱۳۸.....	مناسبت‌های دینی
۱۳۸.....	آیین‌ها و مراسم محرم و روز عاشورا
۱۴۳.....	اعتقاد به قمه زدن و شکنجه برای امام حسین (ع)
۱۴۸.....	اعتقاد به شوم بودن ماه ذی قعد
۱۴۸.....	مراسم اربعین
۱۴۹.....	عید قربان
۱۵۰.....	مناسبت و اقشار دینی
۱۵۰.....	روحانیون
۱۵۰.....	سادات
۱۵۲.....	اقلیت‌های دینی
۱۵۷.....	نتیجه
۱۵۹.....	۲ ارزش‌های فرهنگی
۱۵۹.....	مقدمه
۱۶۰.....	اهمیت نجوم و ستاره شناسی
۱۶۳.....	اهمیت جایگاه منجم باشی در دربار
۱۶۵.....	برابری جایگاه طبیب با منجم
۱۶۷.....	تقدس شاه و الهی بودن حکومت
۱۶۹.....	تقدیر گرایی
۱۷۱.....	تأثیر تقدیر گرایی بر تصمیم گیری‌های دربار
۱۷۲.....	پیشگویی و طالع بینی

۱۷۵.....	نتیجه
۱۷۷.....	۳-هنجارهای فرهنگی
۱۷۷.....	مقدمه
۱۷۷.....	الف) آداب و رسوم و مراسم اجتماعی
۱۷۸.....	عید نوروز
۱۷۹.....	چهارشنبه سوری
۱۸۱.....	ازدواج
۱۸۷.....	نحو ارتباط عروس با پدر شوهر
۱۸۷.....	احکامات مؤثر جهت باروری زنان
۱۹۶.....	اهیت فرزند بسر
۱۹۷.....	نحوه انتخاب اسم - حتنه کردن کودک
۱۹۸.....	جلوگیری از - سم - سم - ای کودک
۱۹۹.....	مرگ و خاکسپاری
۲۰۴.....	ب) قانون
۲۰۴.....	تعیین ساعت سعد برای تاج گذاری
۲۰۶.....	نقش زنان در تصمیم گیری های دایا
۲۰۷.....	دخالت منجم در اجرای قانون
۲۰۸.....	اتخاذ تصمیمات مهم جنگی بر مبنای نجوم
۲۱۱.....	تعیین ساعت مناسب برای امور دربار
۲۱۳.....	تعیین زمان سعد برای شرفیاب شدن سفرا و میهمانان دربار
۲۱۵.....	ج) سنت
۲۱۵.....	سحر و جادو و کارکردهای آن
۲۱۸.....	دعا نویسی و کارکردهای آن
۲۲۰.....	طلسم و تعویذ و کارکردهای آن
۲۲۱.....	پیشگویی و کارکردهای آن
۲۲۷.....	د) رفتارها و روابط اجتماعی
۲۲۷.....	طبییان
۲۳۱.....	تعیین ساعت سعد و نحس برای امور
۲۳۳.....	نحس بودن بعضی از مکان ها
۲۳۵.....	نحوه نامه نگاری و نوع ارسال آن

۲۳۶	 برخی خرافات رایج در رفتارها و روابط اجتماعی
۲۴۰	 نتیجه
۲۴۱	 فصل چهارم: سخن پایانی
۲۴۲	 مقدمه
۲۴۳	 اعتقادات و باورهای دینی
۲۴۶	 ارزش‌های فرهنگی
۲۴۹	 هنجارهای فرهنگی
۲۵۳	 پیشنهادها
۲۵۵	 فهرست منابع

پیشگفتار

باورها، اعتقادات و آداب و رسوم از اجزای مهم فرهنگ می‌باشند. گاهی اوقات این باورها و اعتقادات جنبه غیر منطقی و غیر عقلانی پیدا می‌کنند. این گونه باورها و اعتقادات خرافات نامیده می‌شود. تا درنهایت، متعدي از خرافات ارائه شده است که بیانگر تنوع و انواع آن در فرهنگ‌های مختلف است. پیشینه خرافات به درازای عمر بشر می‌باشد و در همه جوامع وجود داشته است. خرافات در هر جامعه‌ای بنا به فرهنگ آن جامعه و متناسب با ارزش‌ها، هنجارها و اعتقادات رایج، معبر می‌باشد. البته بعضی از خرافات مانند نحس بودن عدد سیزده در جوامع مشترک می‌باشند. دحر و جادو، پیشگویی، تفال، جن گیری، احضار ارواح، طلسم و تعویذ از انواع مختلف خرافات می‌باشند.

یکی از مهم‌ترین دلایل گرایش بشر به خرافات، ترس از آینده و جهل و نادانی می‌باشد. معمولاً انسان‌ها در جنگ، بیماری و نا به سامانی به خرافات تکیه پیدا می‌کنند، تا به وسیله باورهای خرافی، اتفاق‌های پیش آمده را توجیه کنند. همین‌طور با پیشگویی آینده سعی در نشان دادن تسلط خود بر محیط و در کنترل بودن اوضاع را دارند. مطالعه سرگذشت جوامع نشان داده، در هر دوره‌ای که جهل و عدم تفکر بر جوامع حاکم بوده، خرافات به اوج خود رسیده است. از دیگر عوامل شیوع باورهای خرافی، اشاعه خرافات دیگر ملت‌ها است که از طریق جنگ، مهاجرت، همسایگان و کشورهای مجاور انجام می‌گیرد. در ایران نیز جنگ‌های مختلف که منجر به اشاعه فرهنگ‌های مختلف به ایرانیان گردید، تأثیر بسزایی در شکل گیری عقاید خرافی داشته است. برای نمونه حمله قوم مغول، که با آسیب دیدن زیر ساخت‌های فکری و ارزشی جامعه ایران همراه شد و بسیاری از باورها و اعتقادات

مغول‌ها در جامعه رواج یافت. دوره صفویه نیز یکی از ادوار تاریخ ایران است که از نظر اجتماعی و فرهنگی بسیار مهم بوده و ریشه بسیاری از باورها و اعتقادات جامعه امروز ایران برگرفته از این دوره می‌باشد.

"حاکمیت تصوف و رواج باورهای غالبانه شیعیان در این دوره زمینه ساز شیوع باورهای خرافی گردید."

خیز تا خرقه صوفی به خرابات بریم

شطح و طامات به بازار خرافات بریم

شرممان باد زپشم نه آله خویش

گ بدین اصل و هنر نام کرامات نهیم